

รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนของจังหวัดนนทบุรี

A Participatory Community-Based Learning Model for Developing Community- Based Tourism Management of Nonthaburi Province

อาทิตย์ ทองคำ* และภัทรวรรณ จีรพัฒน์ธนธร*

* สาขาวิชาการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Arthit Thongkhum* and Pattarawat Jeerapattanatorn*

* Entrepreneurship Education Program, Faculty of Education, Kasetsart University

บทคัดย่อ

วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันส่งผลให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รับผลกระทบอย่างมาก การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนท่องเที่ยวรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและความต้องการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว และพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยศึกษากรณีชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน บุคลากรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง พระสงฆ์ และครูในชุมชน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกภาคสนาม แนวคำถามและบันทึกการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนมีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่มีผลต่อการเรียนรู้และการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยว คนในชุมชนมีความต้องการการเรียนรู้ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความเข้าใจอย่างชัดเจนในชุมชน ด้านการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว และด้านการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม สำหรับรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมีส่วนร่วม พบว่า มีองค์ประกอบที่เป็นขั้นตอนการเรียนรู้ 3 ลำดับขั้น ประกอบด้วย 1) ศึกษาความต้องการของชุมชนและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 2) กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้และวัตถุประสงค์ และ 3) ออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้ซึ่งอยู่ในรูปแบบของปัจจัยนำเข้า กระบวนการพัฒนา ผลผลิต และผลลัพธ์ (IPOO) ผลจากการวิจัยสามารถนำไปขยายผลสู่

การพัฒนาความสำเร็จที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นทั้งสำหรับชุมชนริมคลองอ้อมนนท์และชุมชนท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัดนนทบุรี

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวโดยชุมชน รูปแบบการจัดการเรียนรู้ การจัดการอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Abstract

The current economic and social crisis has critical impacts on community-based tourism. Participatory learning will be the key approaches that will help the tourism community for dealing with emerging situations. This research objective is to analyze the community environments and learning needs for developing the tourism community and develop the participatory community-based learning model for developing community-based tourism management by the case study of Rim Khlong Om Nonth Community. The target group is key informants in Rim Khlong Om Nonth Community that includes community leaders, local scholars, government agents, Buddhist monks, and community teachers by purposive selection (total 15 persons). The research tools are interview forms, field notes, questions, and FGD notes. The research information has been analyzed by content analysis.

The research findings are the community has their strength, weakness, opportunity, and the threat that influences community learning and community-

based tourism management. The community members have their learning needs in 3 dimensions as follows; the crystal-clear understanding of their community, tourism business management and participatory development. For the participatory community-based learning model, this research finds that it has 3 critical elements appeared as learning stages as follows; 1) Study community needs and related factors, 2) Set the learning goals and objectives, and 3) Learning curriculum design in form of inputs, processes, outputs, and outcomes (IPOO). The research results can scale to sustainable development for succeeding in Rim Khlong Om Nonth Community and other tourism community in Nonthaburi Province.

Keywords: Community-Based Tourism, Learning Management Model, Participatory Management, Sustainable Development

บทนำ

ธุรกิจการท่องเที่ยวนับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยมาอย่างยาวนาน เนื่องด้วยเป็นรายได้หลักที่มีความเชื่อมโยงกับทุกภาคส่วนของสังคมไทยทั้งในด้านของภาคการผลิต และภาคการบริการ (Deloitte University, 2020) ซึ่งจากวิกฤตการณ์การระบาดของเชื้อโคโรนาไวรัสได้สร้างความเสียหายแก่ธุรกิจการท่องเที่ยวทั่วโลกอย่างมาก ในช่วงปี 2563 จนถึงปัจจุบันพบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกหายไปมากกว่า 439 ล้านคน เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อน และเมื่อคิดเป็นมูลค่า การท่องเที่ยวทั่วโลกสูญเสียรายได้ไปแล้วกว่า 1,800,000 ล้านบาท ส่งผลให้พฤติกรรม และความต้องการทางด้านการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นต่อจากนี้ และในอนาคตอาจจะไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป กลุ่มนักท่องเที่ยวจะมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่มีความหมาย มากกว่าความบันเทิงเพียงอย่างเดียว (World Bank, 2021; Krungsri Research, 2021) ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยเองคงต้องเริ่มปรับตัว และมองหาโอกาสใหม่ ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับทิศทางทางการท่องเที่ยวในตลาดโลกอย่างรวดเร็วเพื่อรองรับการฟื้นฟูเศรษฐกิจ และสังคมในอนาคต

(World Bank, 2021; Krungsri Research, 2021) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงถือเป็นโอกาสในการพัฒนารูปแบบท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แนวใหม่ที่จะช่วยสร้างโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยสำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวในอนาคต (DASTA, 2019)

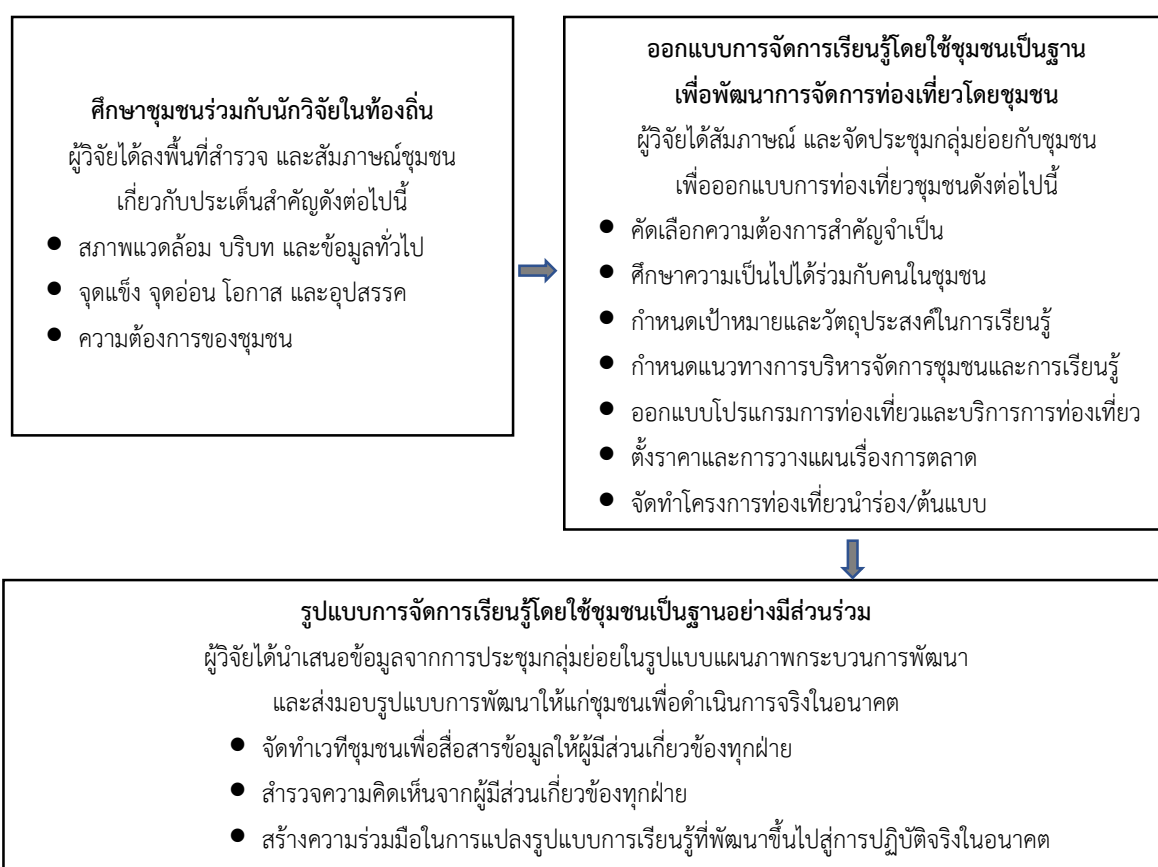
ปัญหาส่วนใหญ่ของชุมชนท่องเที่ยว คือ ชุมชนยังขาดความเข้าใจปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของตนเองในการพัฒนาธุรกิจการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้ขาดความเป็นเอกลักษณ์ และขาดการเชื่อมโยงกับภูมิหลังชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนท่องเที่ยวหลายแห่งไม่สามารถเติบโตขึ้นมาได้ นอกจากนี้ยังพบว่า ชุมชนขาดการจัดการธุรกิจอย่างเป็นระบบ ทำให้ไม่เข้าใจตลาด และพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ทำให้สินค้า และบริการด้านการท่องเที่ยวไม่สามารถขยายผล และพัฒนาต่อไปได้ และปัญหาประการสุดท้าย คือ ชุมชนยังขาดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และบูรณาการทรัพยากรในชุมชนทำให้ไม่สามารถใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด (Daengnoi, personal communication, July 9, 2020)

จังหวัดนนทบุรี เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในเขตปริมณฑล ซึ่งมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ทำให้เมื่อนนทบุรีมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับกรุงเทพมหานครจนแยกไม่ออก ส่งผลให้วิถีชีวิต และความรุ่มรวยทางภูมิปัญญา เอกลักษณ์ และวัฒนธรรมการใช้ชีวิตดั้งเดิมของชาวนนทบุรี จึงเริ่มเลือนหายไปทีละเล็กละน้อยอย่างน่าเสียดาย ปัจจุบันจังหวัดนนทบุรีจึงเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการฟื้นฟู และพัฒนาองค์ความรู้ และวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยความต้องการที่สำคัญ คือ ชุมชนมีความต้องการที่จะจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพราะ ชุมชนมีเรื่องราว และภูมิสังคมที่น่าสนใจ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการลุกขึ้นมาออกแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่ทว่าชุมชนเองยังขาดการสร้าง ความแตกต่าง และเอกลักษณ์ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตลอดจนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ที่จะส่งเสริมให้คนในชุมชนจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างเหมาะสม และยั่งยืน (Pipatbannakij, personal communication, July 14, 2020) ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยตระหนักว่าความต้องการสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดจากการขาดรูปแบบ

การเรียนรู้เพื่อให้เกิดการจัดการอย่างมีส่วนร่วมที่เหมาะสม ซึ่งนำมาสู่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศึกษาความต้องการของชุมชนเพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมีส่วนร่วม โดยคาดหวังว่าหากผู้วิจัยและชุมชนท่องเที่ยวได้ร่วมกันพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ทางวิชาการผสานกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริง จะทำให้เกิดการยกระดับไปสู่ความสำเร็จของชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

กรอบการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบการวิจัย (Research Framework) ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยที่แสดงการศึกษาชุมชนในด้านต่าง ๆ การออกแบบการจัดการเรียนรู้ และการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมีส่วนร่วม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) จากหลายกลุ่มในชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ตำบลบางเมือง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ได้แก่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและความต้องการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

บุคลากรภาครัฐ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ และครูในชุมชนใกล้เคียง รวมจำนวน 15 คน คัดเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์ของผู้วิจัย ได้แก่ ประสบการณ์และระยะเวลาในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชน มีความ

ยินดี และเต็มใจในการนำเสนอความคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เป็นต้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัย แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่

- 1) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อศึกษาความต้องการของชุมชน ตัวอย่างข้อคำถามในการสัมภาษณ์ เช่น ความกังวลใจเกี่ยวกับปัญหาในชุมชน ประสบการณ์ที่ผ่านมาในการแก้ไขปัญหาการทองเที่ยวโดยชุมชน และความต้องการในการพัฒนาการเรียนรู้ที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้
- 2) แนวคำถามและบันทึกการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึก ระดมสมอง และการตรวจสอบข้อมูลโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (member check) และ
- 3) แบบบันทึกภาคสนาม สำหรับรวบรวมข้อมูลในระหว่างการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลในชุมชน โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้ร่วมสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน และใช้การศึกษาตามสภาพจริงของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย นำเครื่องมือวิจัยทั้งหมดที่ได้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบคุณภาพก่อนการนำไปใช้จริง

3. การพัฒนาเครื่องมือวิจัย

ขั้นที่ 1 ศึกษา ค้นคว้าข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ได้แก่ คู่มือสิ่งพิมพ์ต่างๆ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

ขั้นที่ 2 ศึกษาวิธีการสร้างเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ

ขั้นที่ 3 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามากำหนดขอบเขตของเนื้อหา เพื่อดำเนินการสร้างเครื่องมือให้ครอบคลุม และสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัย

ขั้นที่ 4 นำโครงร่างขอบเขตของเนื้อหาและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่เป็นแบบสอบถาม นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบเนื้อหา ความถูกต้อง และปรับปรุงแก้ไข ทั้งนี้ องค์ประกอบของข้อคำถามประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ ปัญหาการทองเที่ยวโดยชุมชน และความต้องการในการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน

ขั้นที่ 5 นำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้ว ตรวจสอบหาความสอดคล้อง

ของประเด็นคำถามกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Congruence: IOC) ของเครื่องมือ พบว่า ข้อคำถามมีความเหมาะสมทุกข้อโดยมีค่า IOC เฉลี่ยเท่ากับ 1.00

ขั้นที่ 6 นำเครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ กึ่งแบบโครงสร้าง แนวคำถามและบันทึกการสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกภาคสนาม ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย และวิเคราะห์ข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ได้ร่วมมือกับนักวิจัยท้องถิ่น (Local researchers) ซึ่งเป็นเยาวชนในชุมชนที่อาสาเข้าร่วมศึกษาวิจัยครั้งนี้ ภายหลังจากที่ได้เครื่องมือวิจัยที่พร้อมใช้งานแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามแผนงานที่กำหนด โดยผู้วิจัยเป็นเสมือนเครื่องมือวิจัยหนึ่งในงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ ผู้วิจัยคำนึงถึงหลักการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่มาจากหลายแหล่ง ทั้งคนในชุมชน บุคลากรภาครัฐ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ และครู อีกทั้งตรวจสอบจากการศึกษาในพื้นที่จริง

ผู้วิจัยได้ขอเข้าพบอาสาสมัครในการวิจัยเพื่อชี้แจงข้อมูลและขอความยินยอมในการเข้าร่วมกระบวนการวิจัย และมอบหมายให้นักวิจัยท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลพื้นฐานจำเป็นอย่างยิ่งเกี่ยวกับชุมชนผ่านกระบวนการการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลพูดคุย และสัมภาษณ์คนในชุมชน โดยนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่สำรวจมาวิเคราะห์ และนำเสนอในรูปแบบการบรรยาย หลังจากตรวจสอบ และยืนยันความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ใช้ข้อมูล และผู้ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงดำเนินการสัมภาษณ์ และจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อออกแบบ และพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการทองเที่ยวโดยชุมชนร่วมกับคนในชุมชน หลังจากนั้นผู้วิจัยดำเนินการสรุปประเด็นการสนทนา วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยในรูปแบบแผนภาพกระบวนการ และได้ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้อง และการใช้ประโยชน์จากรูปแบบที่พัฒนาขึ้นร่วมกับผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม และผู้ที่เกี่ยวข้อง หลังจากได้รับการตรวจสอบรูปแบบแผนภาพกระบวนการแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการสื่อสาร และส่งมอบแผนภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมี

ส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้กับชุมชน เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ และวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) นำเสนอในรูปแบบพรรณนาโดยใช้รูปภาพประกอบการบรรยาย

สรุปผลการวิจัย

สภาพแวดล้อมและความต้องการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว

ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์มีลักษณะเป็นชุมชนริมน้ำในเขตกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีน้ำและดินอุดมสมบูรณ์ ทำให้สามารถทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี ประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรทำสวนผลไม้ แต่ปัจจุบันสมาชิกในครอบครัวเน้นการรับราชการทำให้เกิดปัญหาการสืบทอดมรดกและภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์เกิดจากการผสมผสานของปัจจัยสำคัญด้านสภาพแวดล้อม และมีภูมิปัญญาสำคัญด้านเกษตรกรรม วัฒนธรรมของสังคมชาวน้ำ เกิดเป็นประเพณีเทศกาลกิจกรรมทางวัฒนธรรม การละเล่น และภูมิปัญญาเกี่ยวเนื่องที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน แต่กำลังจะสูญหายไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม พื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์จึงเป็นพื้นที่มีศักยภาพในการพัฒนาสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อรักษาและพัฒนาภูมิปัญญา และองค์ความรู้ ตลอดจนเอกลักษณ์ของชุมชนให้เกิดคุณค่าใหม่ ซึ่งปัจจุบันยังคงประสบปัญหาด้านความพร้อม และคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากขาดการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกันของคนในชุมชน

สำหรับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ SWOT ผลการศึกษาเป็นดังนี้

1. จุดแข็ง (Strengths) คือ ชุมชนมีแหล่งการเรียนรู้ และเส้นทางท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีภูมิปัญญาและภูมิหลังทางสังคมที่น่าสนใจ มีทำเลที่ตั้งที่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร สะดวกต่อการเดินทาง และมีจุดเชื่อมต่อระบบขนส่งสาธารณะทั้งทางบกและทางน้ำ

2. จุดอ่อน (Weaknesses) คือ ชุมชนยังขาดการจัดการที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ขาดระบบการพัฒนาคน และการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน ขาดสมรรถนะทางด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และขาดการทำตลาดและกิจกรรมการท่องเที่ยวยังไม่น่าสนใจ

3. โอกาส (Opportunities) คือชุมชนมีความต้องการและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวอย่างมีความหมายมากขึ้น ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และเครือข่ายสังคมออนไลน์ ทำให้สามารถทำการตลาดให้เติบโตได้ดีขึ้น นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว และการเดินทางค่อนข้างถูก

4. อุปสรรค (Threats) คือชุมชนประสบกับวิกฤติการณ์ด้านเศรษฐกิจและสังคมจากการระบาดของ Covid-19 เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ ขาดการสร้างความร่วมมือในชุมชนและองค์กรภายนอก ขาดการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งมีผลต่อการสร้างความร่วมมือ

จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของชุมชนมีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน หากชุมชนสามารถนำมาใช้เพื่อการเติมเต็มสู่การพัฒนาจะทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์ในหลายประการ นอกจากนี้ จากการศึกษาความต้องการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวพบว่า ชุมชนมีความต้องการใน 3 ด้านดังต่อไปนี้

1. ด้านความเข้าใจอย่างแจ่มชัดในชุมชน ทั้งนี้ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน มีความต้องการที่จะถ่ายทอดความรู้ให้คนในชุมชน และคนรุ่นหลัง ชุมชนต้องการจัดทำกลุ่มการเรียนรู้ที่จะพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยใช้ทรัพยากร และคนในชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก นอกจากนี้ ยังต้องการจัดทำสื่อการเรียนรู้ ช่องทางการเรียนรู้ และแหล่งการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับชุมชนแก่คนในชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้สนใจทั่วไป ยกตัวอย่างบทสัมภาษณ์เป็นดังนี้ "...หากมีการทำสื่อเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยวได้ก็จะดีมาก..." (ครูในชุมชน) "...เราควรมีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชนด้วยกันเอง..." (ประธานชุมชน)

2. ด้านการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว ชุมชนต้องการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะในการวางแผน และออกแบบธุรกิจ

ให้มีความสร้างสรรค์ ทันสมัย ที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยว ต้องการพัฒนาระบบการบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว โดยชุมชนอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ ต้องการพัฒนา วิธีการทางการตลาด และกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความ หลากหลาย ที่ตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมายมากขึ้น และต้องการ จัดทำโครงการต้นแบบ และทดลองกับกลุ่มเป้าหมาย ยกตัวอย่างบทสัมภาษณ์เป็นดังนี้ "...ชุมชนยังไม่รู้ว่าธุรกิจ การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องเริ่มจากตรงไหนและทำอะไรบ้าง จึง อยากให้มีการอบรมหรือช่วยสอนชาวบ้านในการเริ่มต้นธุรกิจ ... (ประธานชุมชน) "...เราควรมีคนที่เชี่ยวชาญเข้ามาให้ ความรู้และให้คำแนะนำในการจัดการท่องเที่ยว..." (ปราชญ์ ชาวบ้าน)

3. ด้านการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม กล่าวคือ ชุมชน ยังขาดความร่วมมือในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ และแหล่ง การเรียนรู้ในชุมชนร่วมกับภาคส่วนอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียน วัด หน่วยงานราชการ เป็นต้น ทำให้การทำงานไม่ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ชุมชนยังขาดการสื่อสารที่ต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ เกิดความคลาดเคลื่อนและพบปัญหาการ ทำงานร่วมกัน ชุมชนต้องการพัฒนาภาคีเครือข่ายเพื่อช่วยกัน สร้างและพัฒนาการเรียนรู้ และการจัดการท่องเที่ยวโดย ชุมชนให้ประสบความสำเร็จ และเติบโตอย่างต่อเนื่อง ยกตัวอย่างบทสัมภาษณ์ เป็นดังนี้ "...ทางวัดมีสถานที่เยอะ มาก และอยากให้คนในชุมชนมาใช้พื้นที่ร่วมกัน..." (พระสงฆ์

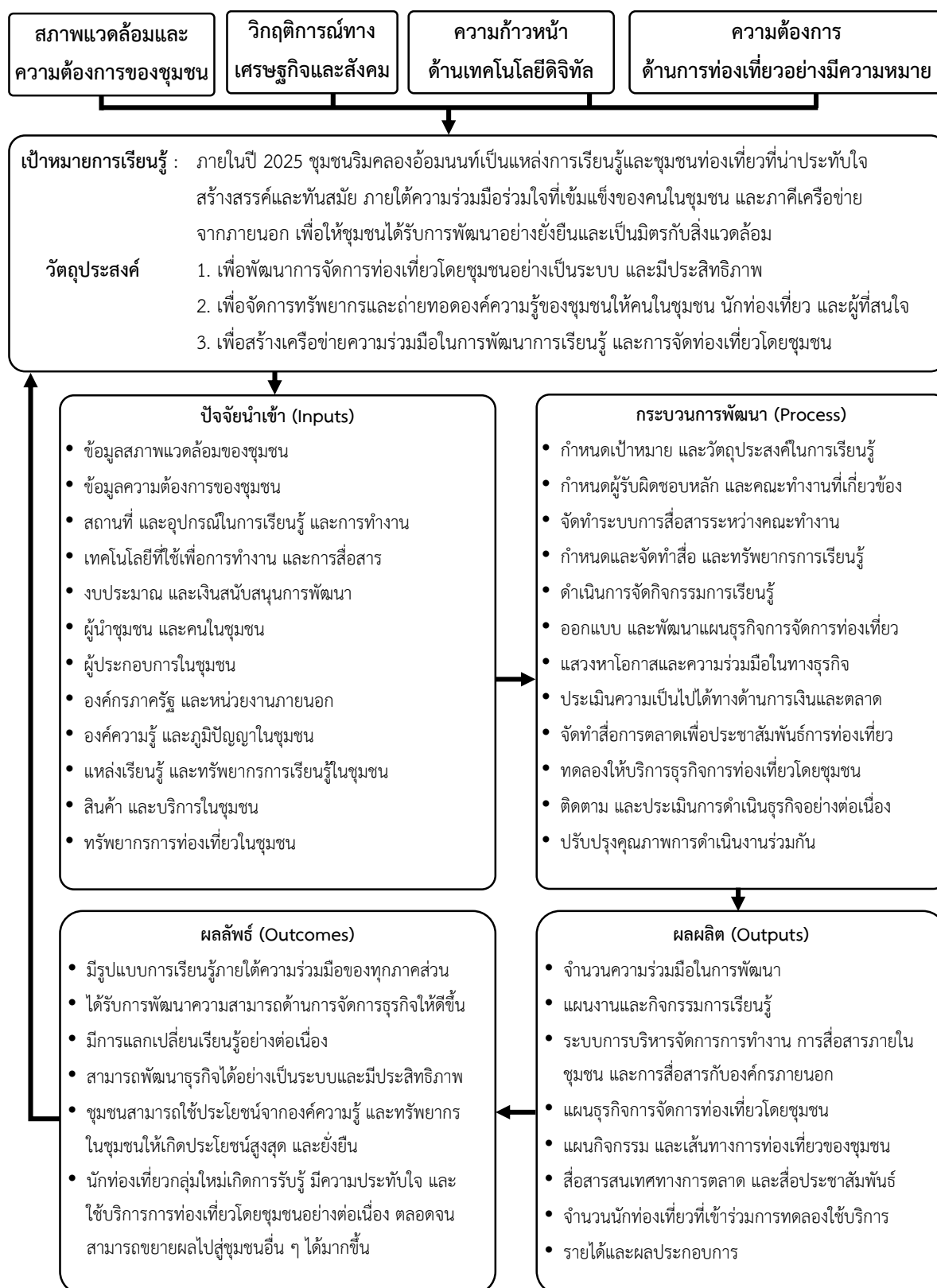
ในชุมชน) "...ทุกคนต้องหันมาร่วมไม้ร่วมมือกันมากขึ้น เรา ต้องอาศัยความสามัคคี..." (ชาวบ้านในชุมชน)

รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่าง มีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการประชุมกลุ่มย่อยกับชุมชนและผู้ให้ข้อมูลเพื่อ ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการในการเรียนรู้ที่จะทำ ให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ทำให้ได้รูปแบบการจัด การเรียนรู้ตามภาพที่ 2 ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. การศึกษาความต้องการของชุมชนและปัจจัย ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และความต้องการด้าน การท่องเที่ยวอย่างมีความหมาย
2. กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้และวัตถุประสงค์ ซึ่งแสดงออกในเชิงวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์หลักของชุมชน ท่องเที่ยว
3. ออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้ซึ่งอยู่ในรูปแบบของ ปัจจัยนำเข้า (Inputs) กระบวนการพัฒนา (Process) ผลผลิต (Outputs) และผลลัพธ์ (Outcomes) หรือที่เรียกว่า IPOO Model

รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมี ส่วนร่วมซึ่งเป็นผลจากการวิจัยปรากฏในภาพดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยพบว่า จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อการศึกษาของชุมชนไปสู่คนรุ่นใหม่ เช่นเดียวกับหลาย ๆ พื้นที่ซึ่งเยาวชนคนรุ่นใหม่ยังคงให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวน้อย (Dokchan, 2020) อย่างไรก็ตาม ชุมชนมีจุดแข็งคือมีเส้นทางท่องเที่ยวหลากหลาย การเดินทางสะดวก แต่ทว่าจุดอ่อนคือยังขาดการจัดการที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในหลาย ๆ พื้นที่ซึ่งยังขาดระบบการบริหารจัดการที่ดี (Onya, 2020) แต่ในขณะเดียวกันก็มีโอกาสที่จะใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลและเครือข่ายสังคมออนไลน์ในการขยายตลาดให้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ (Pitanatri, 2016) ประกอบกับชุมชนเริ่มมีความต้องการที่จะมีความเข้าใจอย่างแจ่มชัดในชุมชนมากขึ้น ต้องการพัฒนาการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว และต้องการที่จะสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนในลำดับต่อไป การท่องเที่ยวจะมีความยั่งยืนได้จะต้องเกิดความสุขเพื่อประโยชน์แก่ชนรุ่นหลัง และดำเนินการภายใต้การมีส่วนร่วม (Sumbandit et al, 2019) ทั้งนี้ จากการที่ผู้วิจัยได้ไปติดตามผลภายหลังการวิจัยสิ้นสุดลง ทำให้ทราบว่าชุมชนท่องเที่ยวได้พัฒนาการเรียนรู้ของตนและได้ทดลองนำความรู้ไปใช้จริง เช่น การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ คือ เส้นทางเดินเรือที่ชุมชนท่องเที่ยวได้ร่วมกันคิดขึ้น ทำให้บรรยากาศการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีชีวิตชีวามากขึ้นกว่าเดิม และนับจากนี้อาจมีกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบใหม่หรือวิธีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ชุมชนร่วมกันคิดขึ้น

2. ผลการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้พบว่า ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญ ประการแรก คือ การศึกษา และทำความเข้าใจความต้องการของชุมชนและปัจจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกับคนในชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประการที่สอง คือ การเอื้ออำนวย และจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยมีกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้นำเสนอความคิด ออกแบบ และดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกับผู้วิจัยเพื่อให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตนเองให้ประสบ

ความสำเร็จ (Shulla, et al, 2020; Thomas et al, 2020) ประการสุดท้าย คือ การส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียน และคนในชุมชนได้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงสภาพแวดล้อมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง จึงจะเป็นประโยชน์ต่อการให้การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน และเป็นการเสริมสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าสำหรับนักเรียน (Kaba & Jira, 2020)

3. จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในชุมชนพบว่าคนในชุมชนมีความหลากหลายทั้งในด้านวิถีชีวิต การลงมือปฏิบัติ และวิธีการแก้ไขปัญหาที่เน้นหนักไปที่การตัดสินใจลงมือทำโดยไม่มีกรอบหรือแบบแผนทางวิชาการที่ชัดเจน ซึ่งอาจทำให้ขาดมิติของการทำงานร่วมกันระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม โดยนักวิจัยหรือองค์กรพัฒนาที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องปรับตัวและปรับรูปแบบการคิดและการทำงานที่เน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างกัน ให้คนในชุมชนได้ริเริ่มและสร้างความเข้มแข็ง สามารถดำเนินการด้วยตนเอง ผ่านการเอื้ออำนวย กระบวนการ ระดมทรัพยากร และเสริมพลังความร่วมมือให้ชุมชนสามารถเรียนรู้ และสร้างสรรค์แนวทางการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง จะทำให้งานวิจัยที่ได้มีประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม และยั่งยืนในการนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น

4. จากผลการวิจัยทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้พบว่า การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนร่วมกับคนในชุมชนจะช่วยให้ชุมชนมีความเข้าใจชุมชนของตนเองได้ดีขึ้น ซึ่งนำมาสู่การสร้างสรรค์รูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริงในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นระบบ มีคุณภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดกับทุกฝ่าย โดยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ได้มีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมภายใต้ความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดพลวัตของการเรียนรู้ และการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกิดจากคนในชุมชน และเป็นไปเพื่อประโยชน์ของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรเผยแพร่ข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ที่ได้จากการวิจัยไปสู่ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้

ร่วมกัน นำไปสู่การมีความเข้าใจความต้องการของตนเอง สามารถค้นหา และตอบโต้ความต้องการของชุมชนได้อย่างมีส่วนร่วม

2. ควรมีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นไปใช้เพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ภายใต้ความร่วมมือและการให้การสนับสนุนของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และศึกษาผลของการนำรูปแบบไปใช้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยโดยใช้ระบบพี่เลี้ยงหรือระบบสนับสนุนการพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานต่าง ๆ เพิ่มเติม โดยสนับสนุนให้ผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนซึ่งจะเป็นอนาคตของชุมชนต่อไป

2. ควรมีการทำวิจัยในเชิงบูรณาการข้ามศาสตร์ เช่น เทคโนโลยีดิจิทัล สถาปัตยกรรมศาสตร์ และการสื่อสารการตลาดเพื่อยกระดับการพัฒนาชุมชนอย่างรอบด้านและเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว

References

- Dangnoi, J. (2020) Community Based-Tourism/Interviewer: A. Thongkhum.
- DASTA. (2019). *Community-Based Tourism*. Bangkok: Designated Areas for Sustainable Tourism Administration.
- Deloitte University. 2020. *Respond, Recover, Thrive An evolving perspective on the economic impacts of COVID-19*. New York, NY: Deloitte University Press.
- Dokchan, T., Chuamuangphan, N. (2020). The Potential Management of the Tourist Attractions on Health Tourism Development in the Western Region. *Research and Development Journal, Loei Rajabhat University*, 16(25), 59-69.
- Kaba, M., & Jira, C. (2020). Jimma Community Based Education. *Education and Health*, 11(2), 165-171
- Krungsri Research. (2021). *Thailand's Business and Industry Trends*. Bangkok: Krungsri Research.
- Onya, P. (2020). Community Based Tourism Management by Tourist Destination Development Process. *Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University*, 14(2), 46-54.
- Pipatbannakij, S. (2020) Community Based-Tourism of Nonthaburi/Interviewer: A. Thongkhum.
- Pitanatri, P.D.S. (2016, September 1-3). *Digital Marketing in Tourism: The More Global, The More Personal*. Paper presented at the International Tourism Conference, Bali, Indonesia.
- Shulla, K., Filho, W. L., Lardjane, S., Sommer, J. H., & Borgemeister, C. (2020). Sustainable Development Education in the Context of the 2030 Agenda for Sustainable Development. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 27(5), 458-468.
- Sumbandit, W., Charuchinda, A., & Pholcharoen, S. (2019). The Guidelines for Sustainable Tourism Resources Development in the Chantaboon Waterfront Community, Wat Mai Sub-District, Muang Chanthaburi District, Chanthaburi Province. *Saint John's Journal*, 22(30), 268-285.
- Thomas, A., Kobashigawa, S., & Ewart, M. (2020). *Toward Community-Based Learning*. Netherlands: Brill.
- World Bank Group. 2021. *Thailand Economic Monitor: Restoring Incomes; Recovering Jobs*. Bangkok: World Bank.